

**Cabir
Alpoğlu
Albantürk**

*şair, publi-
sist, AYB üzvü*

Tarix elmləri doktoru Solmaz Tohid-Rüstəmovanın arxiv materiallarına əsasən yazdığına görə, "1918-ci ilin əvvəlində Quba qəzasında qışlaqlar da daxil olmaqla, 540 kənd var idi və bu kəndlərin 171.248 nəfər əhali 55 cəmiyyətdə birləşirdi. 1918-ci ilin aprel ayının sonundan may ayının ortalarına qədər - cəmi 2 həftə ərzində Amazaspın dəstələri tərəfindən Quba qəzasında, erməni birləşmələrinin yalnız qarətə kifayətləndiyi kəndlər istisna olmaqla, ən azı 162 kənd bütövlükdə ya qismən yandırılmış, dağıdılıb talan edilmişdi. Bu zaman bir çox kəndlər iki dəfə - yol boyu Bakı tərəfdən gələrək Xaçmaza, Qubaya və Qusara hücum edərkən, sonra geri qayıdarkən - talana məruz qalmışdılar.

Evlər, tikililər, ictimai binalar talan edilməklə, daşınan əmlak və mal-qara qarət olunmaqla, hələ təkçə məlum olan faktlar əsasında Amazaspın quldur dəstələri tərəfindən Quba qəzasının kənd əhəlisinə on milyonlarla rubl dəyərində hesablanan zərər vurulmuşdu. Qırğınlar zamanı bu kəndlərdə min nəfərdən artıq insan, o cümlədən qadın, qoca və uşaq qətlə yetirilmiş və yaralanmışdı. Burada bir faktı nəzərə almaq lazımdır ki, bir çox kəndlərin əhəlisi əvvəlcədən qubalı, digər kəndlərin sakinləri, eləcə də qəza komissarı Əli bəy Zizikski tərəfindən ermənilərin hücumu haqda xəbərdar edildiyindən həyatlarını xilas etmək üçün elliklə öz kəndlərini tərk edərək dağlara, meşələrə çəkilməmişdilər. Erməni quldur dəstələrinin hücumlarının miqyası qarşısında insan tələfatının sayının nisbətən az olması da bununla bağlı idi. Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, bu zaman qəzanın müsəlman əhəlisindən ibarət ayrı-ayrı silahlı dəstələr də erməni quldur birləşmələrinə qarşı təşkil edilmiş müqavimət göstərirdilər.

Quba qəzası ictimaiyyətinin görkəmli xadimləri - Ə.H.Zizikski, Həmdulla Əfəndi Əfəndizadə, Əliabbas bəy Əlibəyov, Şıxlar bəylərindən - Mürsəl bəy və İbrahim bəy, Möhübeli Əfəndi Kuzunlu, Hətəm ağa Cağarvi, Bəybala bəy Alpanlı və digərləri xüsusi süvari dəstələr yaradaraq erməniləri qəzanın digər iri yaşayış nahiyələrinə

buraxmamaq üçün Quba şəhərinin girişlərini mühasirəyə almışdılar. Amazaspın özünün də təsdiq etdiyi kimi, Digah və Alpan kəndləri uğrunda erməni və qubalıların silahlı dəstələri arasında şiddətli döyüşlər getmişdi.

Sayca bir neçə dəfə üstün olan ermənilər sonda qubalıların müqavimətini yarıaraq bu iki kəndi talan edir və alova bürüyürlər. Digah və Xucbala kəndləri

Quba qəzası ictimaiyyətinin görkəmli xadimləri - Ə.H.Zizikski, Həmdulla Əfəndi Əfəndizadə, Əliabbas bəy Əlibəyov, Şıxlar bəylərindən - Mürsəl bəy və İbrahim bəy, Möhübeli Əfəndi Kuzunlu, Hətəm ağa Cağarvi, Bəybala bəy Alpanlı və digərləri xüsusi süvari dəstələr yaradaraq erməniləri qəzanın digər iri yaşayış nahiyələrinə buraxmamaq üçün Quba şəhərinin girişlərini mühasirəyə almışdılar. Amazaspın özünün də təsdiq etdiyi kimi, Digah və Alpan kəndləri uğrunda erməni və qubalıların silahlı dəstələri arasında şiddətli döyüşlər getmişdi

Quba bölgəsinin ağırlı-acılı tarixindən və ya 145 yaşlı Əli bəy

1914-cü ildən Qubada polis rəisi olan kapitan Əli bəy 1917-ci il Fevral inqilabından sonra Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsi tərəfindən Quba qəzasının komissarı təyin olunur. Belə ki, Əli bəy Zizikskidən öncə Quba qəzasının komissarı Georgi Leontyev tərəfindən burda yaşayan erməni və ruslar müdafiə olunur, yerli əhəlinin hüquqları isə tapdalanırdı. Nəhayət, əhali ona qarşı üsyan edib Leontyevi Qubadan qovur və o, Qubadan Xaçmaza kimi əliqandallı, ayaqyalın getməyə məcbur edilir

arasındakı dərəcə mühasirəyə düşən Digah və Qusar ləzgilerindən ibarət olan dəstə isə burada qanlarına qəltan edilir.

Bu döyüşlərdən sonra həmin yer "Qanlı dərə" adını alır. Amazasp tərəfindən darmadağın edilmiş və yandırılmış müsəlman kəndlərinin sakinlərinin vəziyyəti o dərəcədə ağır və çıxılmaz idi ki, 15-45 gün dağlarda və meşələr-

de sərgərdan dolaşdıqdan sonra əyin-başları yırtıq, ac, xəstə halda öz köhnə yurdlarına qayıdan insanlar arasında da ölüm halları minlərlə ölçülürdü..."

Azərbaycan milli istiqlal hərəkatının fəal iştirakçılarından və 1918-ci ildə Qubada törədilmiş erməni-bolşevik vəhşiliklərinə qarşı müqavimətin əsas təşkilatçılarından biri olan Əli bəy Harun bəy

oğlu Zizikski 1876-cı ildə Qubanın Zizik kəndində doğulub. Atasını Harun bəy Quba qəzasının tanınmış bəylərindən, torpaq və mülk sahiblərindən biri idi. Harun bəy 3 dəfə evlənmişdi, 2 həyat yoldaşından ailədə 2 oğlu 6 qızı olub. O, övladlarının təhsilinə xüsusi önəm verirdi, oğlu Əli bəyi Sankt-Peterburqa Ali hərbi təhsil almağa yollamışdı. De-

yilene görə, Əli bəy Zizikski ərəb, fars, rus və fransız dillərini mükəmməl bilib. Onun bacısı Umra xanım da Peterburqda təhsil alıb və Azərbaycanın ilk ginekoloq həkimlərindən olub.

1914-cü ildən Qubada polis rəisi olan kapitan Əli bəy 1917-ci il Fevral inqilabından sonra Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsi tərəfindən Quba qəzasının komissarı təyin olunur. Belə ki, Əli bəy Zizikskidən öncə Quba qəzasının komissarı Georgi Leontyev tərəfindən burda yaşayan erməni və ruslar müdafiə olunur, yerli əhəlinin hüquqları isə tapdalanırdı. Nəhayət, əhali ona qarşı üsyan edib Leontyevi Qubadan qovur və o, Qubadan Xaçmaza kimi əliqandallı, ayaqyalın getməyə məcbur edilir.

Özü də Qubanın Zizik kəndindən olan kəşfiyyatçı-zabit, tədqiqatçı-yazar Kərim Dünyamalı yazır ki, həmin dövrdə Əli bəy Zizikski Mirzəfər Bağirovu özünə müavin təyin edir. Əli bəy Zizikskinin bu təyinatına qədər Mirzəfər Bağirov Qubada Yəhudil Qəsəbə (2-ci) pristavlığının sədri idi. Əli bəy komissar işlədiyi dövrdə Quba qəzasında sabitliyin yaranmasında və özbaşınalığın qarşısının alınmasında səylə çalışır. Yerli əhəlini kasıblıqdan qurtarmaq üçün onlara toxum, torpaq sahəsi paylayır. Hacı Zəynəlabdin Tağıyevin Yalamadan Gilleziyə qədər uzanan balıq və təgəllərində yüzdən artıq fəhləni işlə təmin edir. Qubadakı xalçaçılıq müəssisələrində qadınların işlə təmin olunmasına köməklik göstərir. Əli bəy öz fəallığı ilə ermənilərin mənfur niyyətlərinə həmişə mane olurdu. Buna görə də ermənilər ona dəfələrlə sul-qəsd etməyə çalışır. Stepan Şaumyan bunun üçün yerli erməni təhsilinə xüsusi göstəriş vermişdi.

(davamı gələn sayımızda)